

שינוי מבני להבטחת עתידה של ישראל

האיום

שיטת הממשל הנהוגה בישראל מאיימת **איום קיומי על עתיד המדינה**. שחיקה עקבית של ארבעת עמודי התווך של החוסן הלאומי תוביל בסופו של דבר, תוך **10-15 שנים**, לעזיבה מסיבית לחו"ל של אזרחים שהם ליבת הכלכלה של מדינת ישראל. אם זה יקרה, לא תוכל עוד מדינת ישראל לממן את הגנתה.

ארבעת עמודי התווך של החוסן הלאומי הם:

1. **לכידות חברתית** – במדינת ישראל מתקיים מאבק בין שלוש קבוצות שלכל אחת מהן חזון וערכי יסוד המתנגשים זה בזה ואינם ניתנים לגישור: **חזון מדינה יהודית דמוקרטית** רואה במדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי וכדמוקרטיה ליברלית שבה אנשים חופשיים לבחור את זהותם הדתית, והינה חלק מן העולם המפותח; **חזון מדינה תורנית** רואה במדינת ישראל מדינה יהודית שבה יש דרך אחת להיות יהודי, מבחינה אישית וקהילתית. חזון זה שולל את עקרונות הדמוקרטיה הליברלית ודוגל בבדלנות מן העולם; **חזון מדינת כל אזרחיה** רואה במדינת ישראל מדינה מזרח תיכונית של כל תושביה, ללא העדפה ללאום היהודי. כמו כן, עמדותיו בנוגע לערכי הדמוקרטיה המערבית מגוונות. כל קבוצה מוכנה להיאבק על הגנת חזונה ועל ערכיה, ומאבק זה פוגע קשות וממושכות בלכידות החברה בישראל.

שיטת הממשל הקיימת בישראל היא קיצונית בהשוואה לעולם המפותח, מבחינת מידת ריכוז הכוח וההשפעה שהיא נותנת בידי השלטון המרכזי – הממשלה והכנסת גם יחד. השיטה כופה על כל הקבוצות לחיות תחת אותם חוקים הקובעים את רוב אורחות חייהן, במרחב הציבורי ובנושאי הפרט. לפיכך, כל קבוצה מרגישה שערכיה מותקפים אם וכאשר קבוצה אחרת נמצאת בשלטון, ולכן נלחמת על שליטה פוליטית שתאפשר לה להגן על ערכיה. זאת ועוד, אף קבוצה אינה מודעת שבכך היא למעשה תוקפת את ערכיהן של הקבוצות האחרות. מבט מפוכח במגמה הדמוגרפית הברורה מראה שהמאבק לא ייפסק אלא יתעצם, עד שקבוצת חזון מדינה תורנית תכניע את השאר.

2. **כלכלה תחרותית** – המגזר החרדי והערבי נשענים על תמיכות כלכליות שהסתכמו בשנת 2023 בכ-50 מיליארד שקלים, ומאז צמחו משמעותית. כ-90% ממשקי הבית החרדיים מקבלים מן המדינה בדרכים שונות סכומים העולים על סכום המיסים שהם משלמים למדינה, וכך גם כ-80% ממשקי הבית הערביים. אך בעוד חלקו היחסי של המגזר הערבי באוכלוסייה יישאר קבוע לאורך זמן וקיימת מגמת שיפור בנושא, יכפיל המגזר החרדי את חלקו היחסי כל 25 שנים, ובשיטת הממשל הקיימת יוסיפו תמיכות אלה לעלות במהירות.

בתנאים אלו נטל מימון המדינה, כולל הסובסידיות הגדלות במהירות, מוטל על כתפיה של קבוצה קטנה יחסית של משפחות יהודיות לא-חרדיות, בעלות הכנסה גבוהה, שכבר היום משלמות מאות אלפי שקלים בשנה לתמיכות, וסכומים אלה הולכים וגדלים. בשלב מסוים קבוצה זו תתקומם, ולא תהיה מוכנה עוד לשאת בנטל. לפני המלחמה הערכנו שנקודת השבר תגיע בעוד 25 שנה, אך בעקבות הוצאות המלחמה האדירות שנוספו, ייתכן שזה יקרה תוך פחות מעשר שנים.

3. **תפקוד מיטבי של ממשלות ישראל** – ממשלות ישראל כמעט שאינן מצליחות לתפקד תחת השיטה הקיימת. השיטה הנוכחית גורמת באופן ישיר, עקיף ומבני לחוסר יציבות ואפקטיביות, להיעדר אסטרטגיה ולהתעלמות מסיכונים מהותיים. כדי למנוע ניצול לרעה של הריכוזיות הקיצונית של הממשלה הנובעת מן השיטה, הוכנסו בעשורים האחרונים לתוך מנגנוני קבלת ההחלטות והביצוע בלמים פנימיים המשתקים את הממשלה ולא מאפשרים לה לתפקד.
4. **ביטחון לאומי** – שחיקה של שלושת עמודי התווך לעיל מערערת את יסודות הביטחון ואת השגשוג העתידי של ישראל באמצעות פילוג, חוסר יציבות כלכלי וחוסר תפקוד מבני. אירועי 7 באוקטובר הם תזכורת טרגית למחיר של הפגיעה בחוסן הלאומי.

מגמות אלו מגבירות את הסבירות כי האוכלוסיות המשלמות את רוב המיסים יעזבו בהמוניהן את הארץ כאשר לא יוכלו עוד לשאת את הדומיננטיות של הקבוצה התורנית, את הנטל הכלכלי והביטחוני ההולך וגובר ואת חוסר התפקוד המבני של הממשלה. הגירה המונית תרחש כאשר אוכלוסיות אלו יאבדו אמן בעתיד הבטוח של ילדיהם במדינה, ובעקבות עזיבתן תאבד ישראל את יכולתה לממן את צורכי הביטחון הגדלים שלה, ובסופו של דבר המדינה עלולה לקרוס.

תהליך העזיבה כבר מתעצם, למרות האנטישמיות הגואה בעולם: אובדן מיסי ההכנסה בלבד מן ההגירה עלה בשנים 2023–2024 פי שלושה לעומת השנים 2021–2022. אין למדינת ישראל פריווילגיה לאפשר לתהליך זה להתפרץ למצב שלא יהיה אפשר לעוצרו.

מניעה של תרחיש זה חייבת להיות בעדיפות העליונה של כל אזרחי ישראל החפצים להבטיח לילדיהם מדינה חזקה, משגשגת ובטוחה – ללא קשר לדעותיהם הפוליטיות, לשיוכם הדתי או למוצאם. בשעה שמדינת ישראל מצליחה להסיר חלק מן האיומים החיצוניים, אל לנו להיות שאננים ולחשוב שנוכל להתמודד באותה הצלחה עם איומים מעין אלה בעתיד. עלינו להכיר בכשלי שיטת הממשל הנוכחית, וביחד לבנות עבור כולנו אלטרנטיבה טובה הרבה יותר, שתבטיח את ביטחונה ואת שגשוגה של מדינת ישראל לדורות.

התנאים לפתרון

שינוי מבני עמוק של שיטת הממשל דורש הגדרת תנאים עקרוניים ברורים שלאורם יש לבחון כל שיטה חדשה שתוצע. כל אחד מן העקרונות המוצגים להלן חשוב בפני עצמו, אך לא די בו בלבד.

ראשית, כל שיטה חדשה חייבת להכיר במפורש במדינת ישראל כבית הלאומי של העם היהודי. שנית, ישראל כמדינה דמוקרטית חייבת לקיים שוויון מלא בזכויות יסוד לכל אזרחיה. נוסף לכך, כל שיטה חדשה חייבת לחזק את ארבעת עמודי התווך של החוסן הלאומי: הבטחת הלכידות החברתית ושיתוף הפעולה בין הקבוצות השונות, כלכלה תחרותית, ממשלה אפקטיבית ואסטרטגית המייצגת את כלל הציבור ומערכת ביטחון איתנה. מטרות אלו מחייבות שכל שיטה שתוצע תעמוד בארבעה תנאים הכרחיים:

1. **עצירת מלחמת הערכים:** השיטה הנוכחית כופה מאבק מתמשך בין קבוצות מרכזיות בחברה הישראלית המבקשות להגן על אורחות חייהן ועל ערכי הליבה שלהן. לקבוצות אלו תפיסות יסוד וחזונות מתנגשים. כל קבוצה חרדה מכפייה של ערכי הקבוצות האחרות במסגרת חוקי השיטה. הפסקת המאבק אינה מחייבת

ויתור על ערכי הליבה של אף אחת מן הקבוצות – להפך, השיטה החדשה חייבת לעגן את זכותו של כל אזרח להשתייך לקבוצה המבטאת את תפיסת עולמו, ולחיות בהתאם לערכיו בקהילה שבה הוא בוחר לחיות. זאת, כל עוד מימוש זכות זו אינו פוגע בזכויותיהם של אחרים ואינו כרוך בכפייה על מי שאינם שותפים לאותה תפיסה.

2. **כולם נושאים בנטל:** השיטה החדשה חייבת להבטיח שכל הקבוצות יישאו באופן שוויוני הרבה יותר בנטל המשותף של המדינה. נוסף על כך, על השיטה להבטיח כי חברי כל קבוצה יישאו בעלויות הנובעות מן ההחלטות הקשורות לאורח החיים שלהם. אחרת, לא נוכל לקיים כלכלה איתנה לאורך זמן. כדי להבטיח מעבר חלק לשיטה החדשה, תוך מניעת קריסה כלכלית של הקהילות, תידרש הקמת מנגנון מעוגן בחוק של סיוע בין הקבוצות שלא יעוות תמריצים כלכליים של חברי כל הקבוצות.

3. **ממשלה מבוזרת ואפקטיבית:** מבנה הממשלה שתוקם בשיטה החדשה חייב להבטיח ביזור של הכוח, מקצועיות, שקיפות ואחריות כלפי כלל הציבור. מבנה זה חייב ליצור ממשלה מקצועית המתפקדת באופן מיטבי, בעלת מוסדות לחשיבה אסטרטגית ולניהול סיכונים – ללא קשר לזהות הקואליציה השולטת.

4. **כללי משחק יציבים:** החוקים שיאפיינו את השיטה החדשה, כולל חוקים שנועדו להבטיח את העמידה בתנאים לעיל, חייבים להיות יציבים לאורך זמן, כך שרק רוב מיוחס גדול יוכל לשנותם.

כל ארבעת התנאים שלעיל הם בפני עצמם תנאי הכרחי, אך עם זאת, אין די בו בלבד כדי להבטיח את ביטחונה של מדינת ישראל – הסוגיה המרכזית ביותר עבור כל אזרח בישראל. בלעדיהם אי אפשר להבטיח את יציבותה, את חוסנה ואת המשכיותה של המדינה. **חשוב להדגיש שהשיטה הקיימת אינה מקיימת אף אחד מן התנאים הללו.**

ייתכן שתנאים אלה אינם ממצים את מכלול הדרישות לשינוי מוצלח. אי לכך, אנו מבקשים לשתף פעולה עם ארגונים הרואים בחיזוק המדינה יעד עיקרי, כדי שיחד נוכל לסלול את הדרך לשינוי הכרחי הזה. כל הצעה לשינוי מבני חייבת להיבחן לאור תנאים אלה. רק כך נוכל להתמקד בפתרונות שבכוחם להציב את ישראל על מסלול לביטחון ולשגשוג בני קיימה. אין לנו פריבילגיה לדחות זאת – עלינו לצאת לדרך כבר כעת.

התהליך אחרי הבחירות

כדי למצוא פתרון מבני שיענה על התנאים לעיל, נדרש תהליך מדויק המאפשר תכנון ויישום רציונליים שגם יזכה ללגיטימיות בעיני הציבור הרחב. אנו מציעים תהליך לפיתוח ולאימוץ של שיטת ממשל חדשה שאינו מתיימר לספק פתרון מדויק של השינוי אלא מציג תהליך סדור שבסיומו תתגבש תוכנית פרטנית שתובא **לאישור העם**. בהינתן העובדה שמערכת התמריצים של הדרג הפוליטי לא תאפשר לו להניע ולסיים תהליך מושכל לשינוי השיטה, על האזרחים מוטלת החובה להיות מעורבים ישירות בתכנון השיטה החדשה, ובסופו של דבר לאשרה במשאל עם.

רק דרישה ציבורית רחבה תאלץ מספר רב של מפלגות להתחייב לתהליך שינוי מבני עמוק. רוב הבעיות המטרידות את הציבור אינן פתירות תחת השיטה הקיימת, ומכאן הצורך הדחוף בשינוי המבני. תחת לחץ ממוקד של הבוחרים, הצעד הראשון של הקואליציה החדשה יהיה להעביר את חוק "שינוי מבנה שלטוני" (שמ"ש) המסדיר את תהליך השינוי מתחילתו עד סופו, בתוך פחות מקדנציה אחת.

במסגרת חוק שמ"ש יקומו שני צוותים לא פוליטיים שינסחו יחד את ההצעות לשינוי המבני: ועדת מומחים ואספת אזרחים.

צוות מומחים תורכב מבעלי ידע וניסיון עשיר במגוון תחומים שיעבדו במשרה מלאה במשך כל התהליך. הסיעות בכנסת יציעו את המועמדים באופן יחסי לגודלן, ואז ועדה עצמאית תבחן את עמידתם בדרישות, לפי כישוריהם המקצועיים. המומחים ילמדו את הכשלים של המערכת הקיימת ואת המאפיינים של מערכות שלטון מתפקדות במדינות דמוקרטיות מפותחות, ובשיתוף עם אספת האזרחים הם יציעו מספר קטן של שיטות אלטרנטיביות שכל אחת מהן תעמוד בתנאים אשר פורטו לעיל. כל הצעה תכלול חוקה וחוקי ליבה הכרחיים מוכנים לחקיקה. הצעות אלו יכללו הסברים מעמיקים ונגישים לציבור בנוגע ליתרונות ולחסרונות של כל שיטה.

אספת אזרחים תורכב ממאות אזרחים שיבחרו באופן אקראי על ידי רשות האוכלוסין (בהתייעצות עם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה) כדי לייצג את כל הקבוצות בחברה הישראלית. אספה זו תספק משוב מתמשך לצוות המומחים ותסייע בהנגשת ההצעות לציבור. האספה תדרג את ההצעות ותוצאות הדירוג יפורסמו, אך לא יהיו מחייבות.

לאחר פרסום ההצעות תחל תקופת **התדיינות ציבורית**. שלב זה יכלול הסברה ישירה הופעות בתקשורת של חברי הצוותים, מפגשים עם הבוחרים, סקרים ועוד, במתכונת שתקבע ועדת הבחירות המרכזית. לאחר קבלת המשוב יתכנסו שוב הצוותים כדי לגבש את ההצעות הסופיות. השינויים יוצגו ויוסברו לציבור, לפי הנחיות ועדת הבחירות.

בשלב זה יעלו ההצעות הסופיות ל**משאל עם**. אם בסבב הראשון לא תזכה אף הצעה ביותר מ-60% מן הקולות, יתקיים סבב שני בין שתי ההצעות המובילות. חוק שמ"ש קובע כי תוצאות משאל העם מחייבות ויכנסו מייד לתוקף, לצד החוקה וחוקי הליבה כלשונם. הכנסת המכהנת לא תוכל לשנות את חוק שמ"ש או את החוקים שהתקבלו במשאל עם. הבחירות הבאות ייערכו בהתאם לשיטה החדשה. הכנסת המכהנת תחוקק את חוקי העזר הדרושים להפעלת השיטה, לפי המנגנונים הקבועים בה. חוקים ישנים שאינם סותרים את החוקה יישארו בתוקף, עד שיוחלפו.

התהליך נועד למקסם את הלגיטימיות הדמוקרטית של התהליך ושל השיטה החדשה, תוך נטרול הכשלים של השיטה הנוכחית והפוליטיזציה המוגזמת שלה. הידע המקצועי של המומחים יבטיח שיטה תפקודית העונה על התנאים ההכרחיים, לצד אספת האזרחים המבטיחה את הלגיטימיות של השיטה בציבור ואת הבנתה. רצון העם עומד בבסיס כל שלב, מן ההתחלה, דרך הניסוח, המשוב ועד האשרור הסופי.

ההתגייסות לפני הבחירות

חקיקת חוק שמ"ש תתאפשר אך ורק אם שינוי השיטה יהיה בעדיפות הראשונה בהסכם הקואליציוני. התנאי ההכרחי לכך הוא מחויבות לתהליך שינוי מבני מצד כמה מפלגות לפני הבחירות. כיצד משיגים זאת?

השיטה הנוכחית מתמרצת פוליטיקאים להתעלם מבעיות היסוד ולהתמקד בריבים על טווח הקצר – אי אפשר יהיה לסמוך עליהם. אנו, האזרחים מכל קצוות הקשת הפוליטית, חייבים להתאחד **ולהתנות את הצבעתנו למפלגות המועדפות עלינו במחויבות להעברת חוק שמ"ש מייד עם הקמת הקואליציה**. רתימת הציבור להתעלות לגודל השעה, כפי שעשה ב-7 באוקטובר, מחייבת:

1. שיתוף הבוחרים **בחומרתו ובדחיפותו של הסיכון הקיומי ובמקור שלו**, כולל התובנה שאפשר יהיה לנטרל סיכון זה רק באמצעות שינוי מבני עמוק.
2. הסכמה רחבה על **התנאים ההכרחיים** שעל כל שיטה חדשה לעמוד בהם, מבלי להכתיב פתרון ספציפי.
3. העצמת **תחושות המסוגלות, המחויבות והתקווה** – רק הציבור יכול להביא את שינוי השיטה שיתאפשר רק בהעלאת אותה הדרישה לכל המפלגות. קבוצה גדולה של בוחרים הדורשת נקיטה פעולה זהה היא הדרך היחידה לשנות את תמריצי הפוליטיקאים ולגרום להם להתחייב.
4. שכנוע של מספר רב מאוד של בוחרים לדרוש מן הפוליטיקאים שלהם **מחויבות להעברת חוק שמ"ש מייד לאחר הבחירות**.

כל התהליך ילווה בקמפיינים במדיה החברתית והמסורתית ובהפעלת מספר רב של מתנדבים. זהו תהליך חדשני המציב את רצון העם במרכז – מן הרתימה וההתנעה, דרך הניסוח והאישור של השיטה החדשה ועד ליישומה – האזרחים הם המנוע של השינוי. **עתיד המדינה שלנו ייקבע על פי מעשינו**.